

Ivan Lupić

Filozofski fakultet
Sveučilište u Rijeci

Irena Bratičević

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Molière u dubrovačkim rukopisima

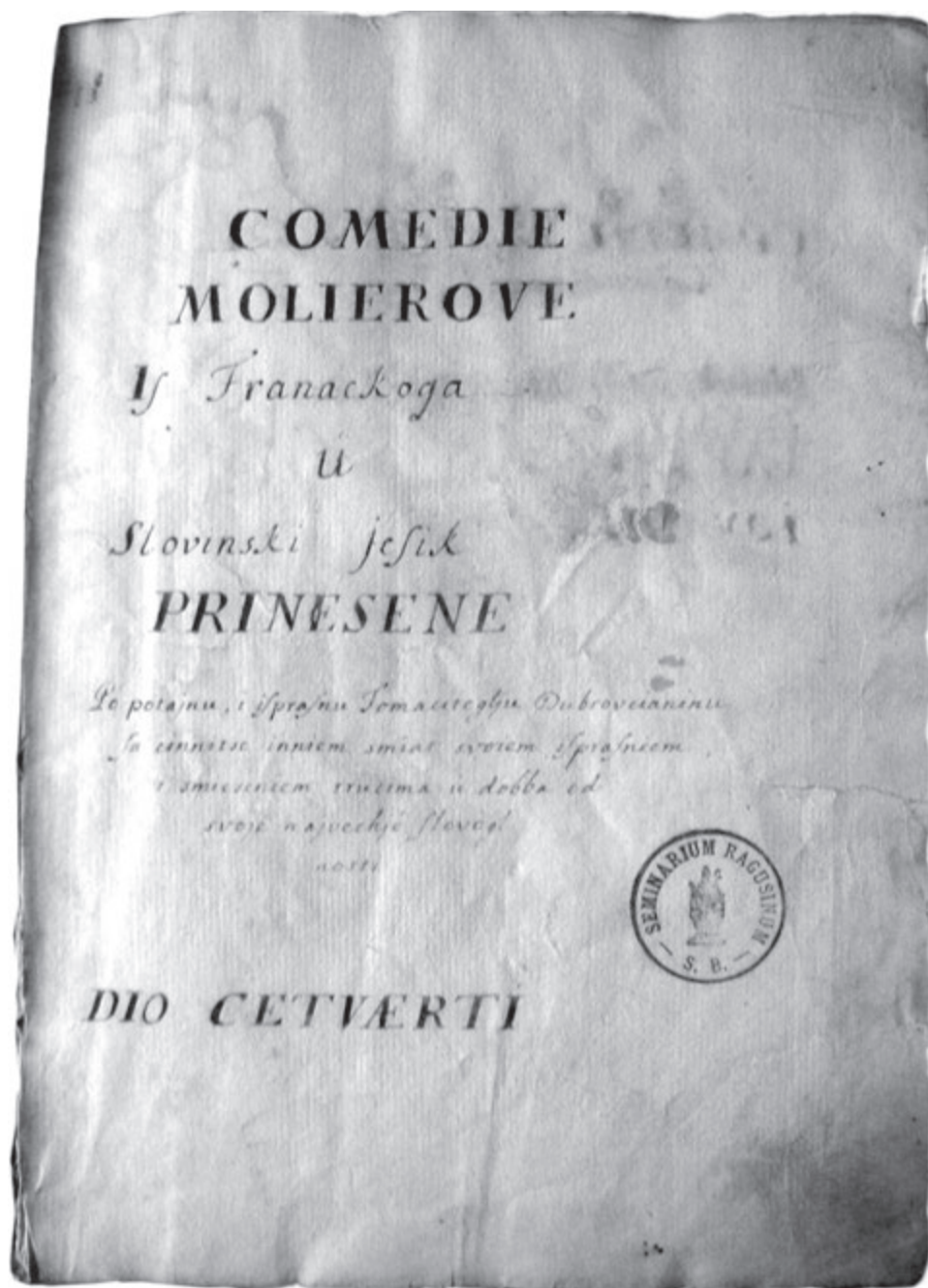

Rasprave o bogatoj recepciji Molièrea u starom Dubrovniku omogućene su prije svega činom rukopisnog okupljanja koji se dogodio već u osamnaestom stoljeću. Bez tog okupljanja, koje je poslužilo kao temelj tiskanim izdanjima u devetnaestom, a zatim i u dvadesetom stoljeću, naše znanje o ovom fascinantnom susretu francuske i hrvatske književne i kazališne kulture imalo bi sudbinu drugih naših znanja ovisnih o proučavanju rukopisne baštine: bilo bi slučajno, nasumično i nikad usustavljeno. Tko je i zašto okupio dubrovačkog Molièrea? Tko je sastavljao rukopise koji su temelj našim izdanjima? Što se s tim rukopisima događalo i gdje su oni danas? Ovaj rad pokušava dati arhivski obaviještene, iako ponekad tek djelomične odgovore na navedena pitanja. Posebna pozornost posvećuje se životu i radu Dubrovčanina Nikole Agića, koji se prepoznaje kao pisar glavnih rukopisnih svjedoka dubrovačkih preradbi Molièrea.

Ključne riječi: Molière, prijevod, frančezarije, hrvatska književnost, Dubrovnik, Nikola Agić, rukopisna kultura

---

Svako bavljenje dubrovačkim frančezarijama, odnosno preradbama Molièreovih drama u Dubrovniku prve polovice osamnaestog stoljeća, temelji se na jedinom kritički priređenom izdanju ovih drama: onom Mirka Deanovića iz 1972. i 1973. godine. Prije Deanovića ne možemo govoriti o frančezarijama kao korpusu koji je bio prikladno prezentiran i učinjen dostupnim za ozbiljno proučavanje. Naime, prije Deanovića ove drame objavljivane su uglavnom po časopisima, i to davno: u *Slovincu* od 1879. do 1884. i u *Srđu* 1902. i 1904., kada je (te iste 1904.) i Tomo Matić objavio još dvije komedije u *Građi za povijest književnosti*

Slika 1. Dubrovačke frančezarije, prijepis Nikole Agića (rukopis A), Knjižnica Biskupijskog sjemeništa, Dubrovnik, rukopis 12

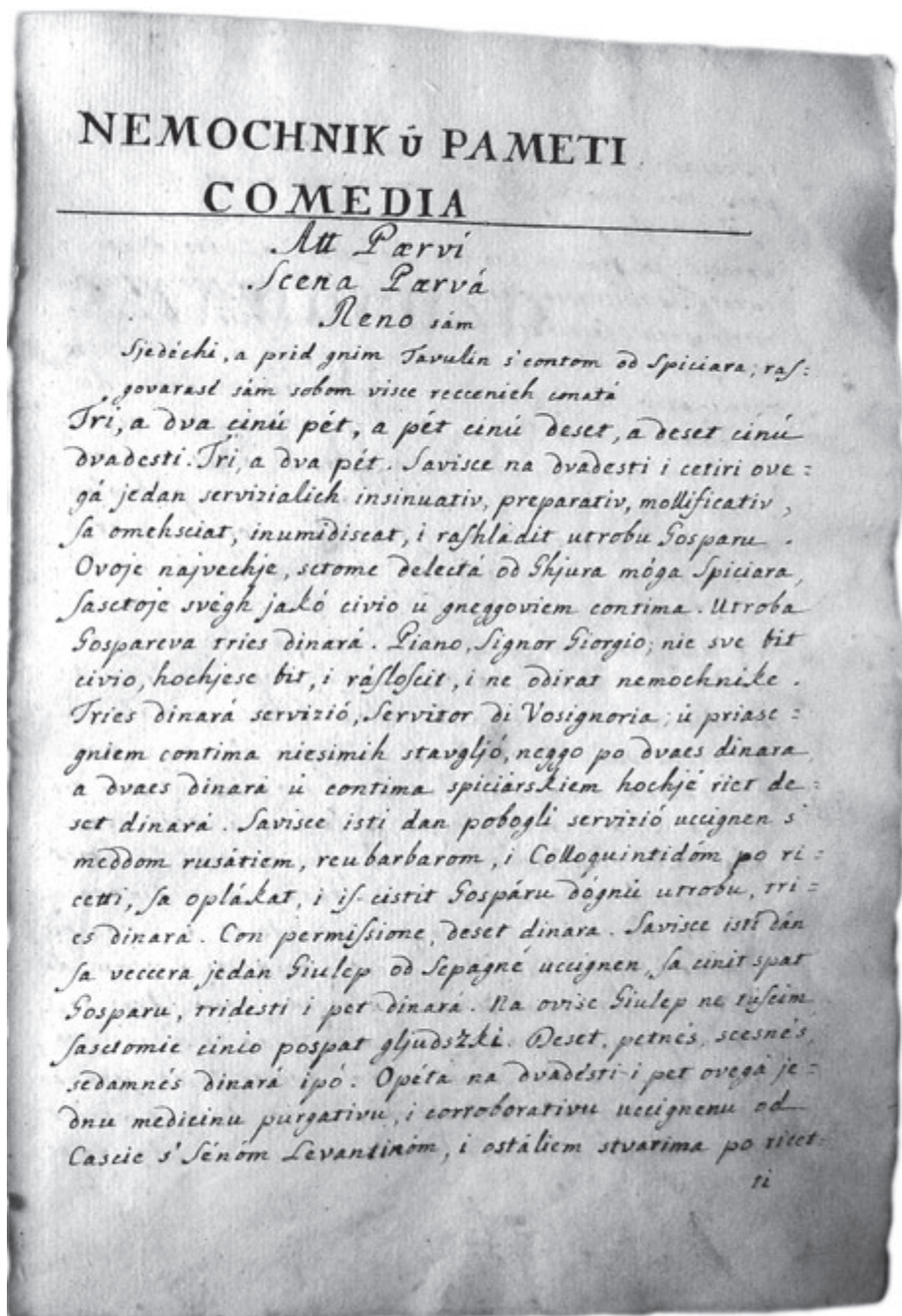
hrvatske. Od 23 dubrovačke preradbe prije Deanovićeve dvotomnog izdanja bilo je dakle dostupno u tisku – i to rastureno po časopisima – svega 15 preradbi, dok je čak osam preradbi sve do 1972. godine ležalo u rukopisu.¹

Sami naslovi te dvadeset i tri sačuvane preradbe svjedoče o različitim vrstama i različitim stupnjevima prilagodbe francuskih komada dubrovačkoj jezičnoj i društvenoj stvarnosti: od onih adaptacija koje čak i Molièreove glavne likove pretvaraju u domaće ljude (*Džono aliti Gos*, *Ilija Kuljaš*, *Jovadin*, *Vukašin aliti ljubav pitur*, *Ilija aliti muž zabezoećen*), preko onih koje samo presađuju i u manjoj ili većoj mjeri adaptiraju sadržaj i prilagođuju jezične elemente (*Tarto*, *Jarac u pameti*, *Nauk od mužova*, *Nauk od žena*, *Suproc onijem koji su zabavili "Nauk od žena"*, *Ženidba usilovana*, *Nemoćnik u pameti*, *Liječnik i za nevolju*, *Lakomac*, *Dosadni*, *Žene pametne*, *Ljubav liječnik*, *Mizantrop* i *Udovica*), do onih drama u kojima je sasvim izostala izravna lokalizacija u dubrovačku sredinu (*Amfitrion*, *Psike*, *Gospodarica od Elide* i *Don Garcija od Navarre aliti Ljubovnik sumnjiv*).

Do danas nemamo konkretnih podataka o izvedbama navedenih dramskih djela, a nije ni točno ustanovljeno tko su autori koji su Molièreove drame preveli na hrvatski i prilagodili dubrovačkoj sredini. Samo jedna drama od njih dvadeset i tri uz naslov je imala zabilježeno ime adaptatora; bila je to *Psike* Ivana Franatice Sorkočevića (1706. – 1771.), oca poznatijega književnika Pjerka Sorkočevića (1749. – 1828.), autora prve dopune četrnaestog i petnaestog pjevanja Gundulićeva *Osmana*. Zanimljivo je primijetiti da baš taj komad pripada skupini nelokaliziranog Molièrea, odnosno onim dubrovačkim frančezarijama koje se u dosadašnjim raspravama nisu doživljavale kao

---

¹ Sam Deanović upozorava da je preradbi Molièrea zapravo 24 jer njima treba pribrojiti i *Andra Stitikecu*, koji je kontaminacija triju Molièreovih komedija (Deanović, 1972: 10). Preko ove drame u raspravu o autorstvu frančezarija uključen je i Petar Kanavelić (Fancev, 1935). Budući da Deanović u svoje izdanje ne uključuje *Andra Stitikecu*, nećemo se ni mi u ovom radu posebno osvrutati na tu dramu.

Slika 2. Dubrovačke frančezarije, prijepis Nikole Agića (rukopis A), Knjižnica Biskupijskog sjemeništa, Dubrovnik, rukopis 11

reprezentativne. Za sve preostale drame osim *Ilije Kuljaša* rukopisna verzija u kojoj su sačuvane do našeg vremena navodi da su djelo “potajnog i ispraznog tomačitelja”, odnosno anonimnog prevoditelja koji se prijevodi zabavljao u danima dokolice.² Ipak, danas se smatra da prilagodbe nisu djelo jednog prevoditelja, već nekolicine njih, a autori koji su se dosad u raznim priložima spominjali uz Ivana Franaticu Sorokočevića jesu Ivan Bunić mlađi (1664. – 1712.), Petar Bošković (1704. – 1727.), Marin Tudišević (1707. – 1788.) i Josip Betondić (1709. – 1764.).³

Budući da su u povijesti dubrovačke dramske književnosti frančezarije važan i po odjeku inozemnog književnog utjecaja izrazito intrigantan segment, namjera nam je bila istražiti tko im je dao oblik u kojem su sačuvane i prenesene u rukopisima do našeg vremena te što nam nova arhivska istraživanja mogu još otkriti o njihovoj prisutnosti u kulturi starog Dubrovnika. Frančezarije su iznikle iz želje za oživljavanjem kazališnog života u doba kada je i Dubrovnik kao i većina tadašnje Europe bio fasciniran francuskom književnom kulturom te možemo pretpostaviti da su ove drame svojom izvedbom na sceni uspješno zadovoljile kulturnu funkciju za koju su izvorno bile zamišljene. Time postaje još zanimljivijom činjenica da je netko sredinom

---

2 Strogo tehnički gledano, taj se zapis o prevoditelju pojavljuje na natpisnim listovima dva od ukupno četiri sačuvana rukopisna sveska o kojima će dalje biti riječi, no kako ti svesci neupitno čine cjelinu, pretpostavljamo da se zapis proteže na sve u njima zastupljene drame. Od preostala dva sačuvana sveska na jednom takva zapisa nema, a drugom su početni listovi nestali.

3 Pitanje autorstva frančezarija zaokupljalo je proučavatelje još od ranih književnih biografa. Saro Crijević doduše govori o prijevodi s francuskoga, a ne izričito o Molièreu (Crijević, 1977: 222; Crijević, 1980: 53). Dalje v. Slade, 2001: 42, 52; Appendini, 1803: 290-291; Matić, 1906; Fancev, 1928; Deanović, 1954; Deanović, 1972; Fotez, 1967; Novak i Lisac, 1984; Đorđević, 2011. Među navedenim publikacijama posebno se u svojim razmišljanjima odmiče Fancev, koji smatra da se Molièrea isprva prevodilo s talijanskog, i tu kao prvaka navodi Ivana Bunića mlađeg, a zatim 30-ih i 40-ih godina osamnaestog stoljeća s francuskog, u čemu su se prema njegovu mišljenju istaknuli Betondić, Sorokočević i Tudišević (Fancev, 1928: 167-168).

osamnaestog stoljeća nastojao predložke za te žive kazališne događaje okupiti na jednom mjestu i sačuvati za buduća pokoljenja, kako za čitanje tako i za moguće nove izvedbe na pozornici. Potrebno je pitati u kojoj mjeri prisutnost frančezarija u dubrovačkim rukopisima pokazuje da su one za književnu zajednicu Grada bile važan i čuvanja vrijedan korpus, a u kojoj su mjeri preživjeli rukopisi možda bili tek plod rada osamljenih pojedinaca.

Kao što je slučaj s većinom dramske baštine starog Dubrovnika, i frančezarije na velika vrata u hrvatsku književnu historiografiju ulaze tek u drugoj polovici devetnaestog stoljeća. Tek tada se, kako smo istaknuli, započelo s njihovim objavljivanjem u tisku, ali to je objavljivanje bilo ograničeno na časopise. Na neki način obezglavljene, bez imena svojih hrvatskih prevoditelja i prilagođivača, one u važnu Akademijinu seriju Stari pisci hrvatski nisu ušle sve do druge polovice dvadesetog stoljeća, kada ih je kritički izdao naš ugledni romanist Mirko Deanović. Dvosveščano Deanovićevo izdanje, objavljeno 1972. i 1973. godine, do danas je ostalo jedino kritičko izdanje ovih drama. Kada govorimo o književnoj povijesti, volimo zamišljati procese koji su se odvijali po nekom redu ili su baš morali dovesti do rezultata s kojima se mi danas susrećemo, pa tako često zaboravljamo da je toliko toga u književnoj povijesti – a u našoj književnoj povijesti možda i više nego u drugima – proisteklo iz pukog slučaja: od nekog pojedinca koji se pojavio pa nešto na svoju ruku napravio, od nekog rukopisa koji je iznenada izronio ili čak od nekog opreznog popa koji nije bio lijep popisati knjige što su mu bile povjerene na putu i tako sačuvati dragocjen i jedinstven podatak o sadržaju dubrovačkih renesansnih knjižara (Lupić, 2021b: 9).

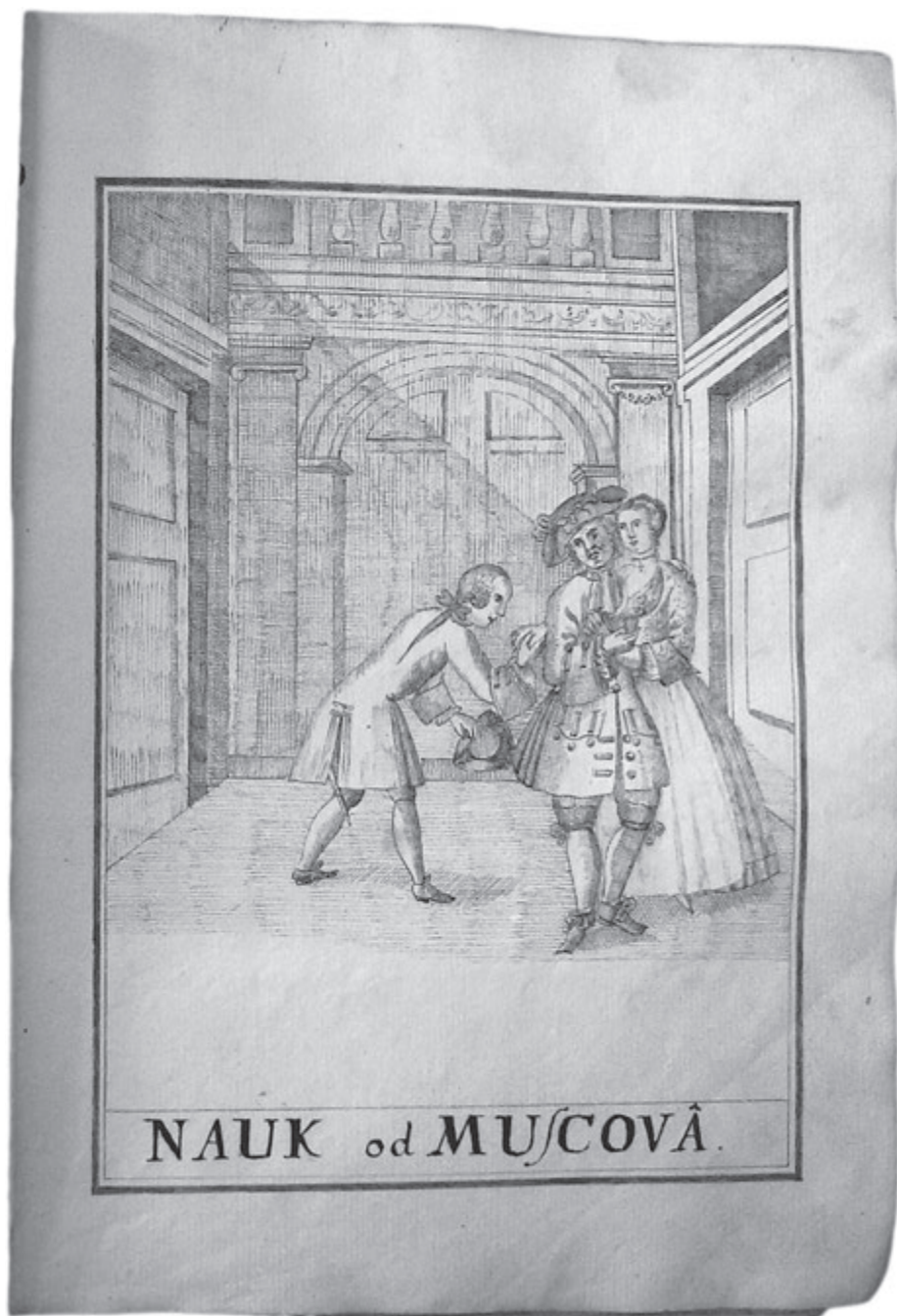
I recepcija dubrovačkog Molièrea zapravo jako puno duguje slučaju, a tu je dobar primjer upravo Deanovićev rad. Njegovo izdanje dubrovačkih frančezarija događalo se toliko dugo da se lako moglo dogoditi da se i ne dogodi. Već u pismu iz 1962. godine koje je uputio Petru Kolendiću Deanoviću su dubrovačke frančezarije teret koji nosi godinama i koji se nada riješiti sada kada je konačno stupio u penziju:

“Otkad sam u penziji i otkad ne predajem na Fakultetu imat ću više vremena da napokon dovršim izdanje dubrovačkog Molièra. Mnogo me zadržava Glosar riječi kojih nema u ARj: što ti se čini, treba li da ga dodam tekstu? Samo mi Foretić i moja savjest ne daju mira što još nijesam završio to izdanje. Nadam se da ću do proljeća biti gotov...”⁴ To Deanovićevo proljeće granulo je tek deset godina poslije, možda dijelom i zato jer mu je Kolendić rekao da bi uistinu trebao dodati glosar, bez kojega bismo se danas mučili znati što znače krasne riječi kao što su *čepljuskalo*, *četvrljonica*, *findrić*, *izrebrušat*, *kušuparenje*, *lizubetica*, *pasalijerština*, *potezanica*, *skrpšuša*, *stucotina*, niti bismo lako znali da na kraju nekoga možemo *ždroknut*.

Da je samo to rezultat Deanovićeve dugogodišnjeg rada, trebali bismo biti zadovoljni. No iz periodičnih izvještaja koje je podnosio Akademiji nakon financiranih istraživanja u Dubrovniku jasno je da se on bavio i rukopisima pa često spominje kolacioniranje (Deanović, 1963; Deanović, 1965; Deanović, 1966) – iako moramo reći da je tu u opisima svoga truda znao malčice pretjerati jer je predaja većine tekstova dubrovačkih frančezarija sasvim nekomplikirana i stoga ne osobito zahtjevna. Naime, temelj je Deanovićevo izdanju kao i glavnini rukopisne tradicije frančezarija peterosveščani kodeks velikog formata koji on naziva rukopisom A (Slika 1, 2 i 3). Kao što je Deanovićevo izdanje za nas spasilo dubrovačke frančezarije, tako ih je za Deanovića – a onda, naravno, zapravo i za nas – spasio navedeni peterosveščani rukopis A, odnosno netko u osamnaestom stoljeću tko se odlučio ove preradbe okupiti na jedno mjesto. Žao nam je što je Deanović – valjda pritisnut brigama o glosaru i uznemiravan od Foretića i svoje savjesti – zaboravio spomenuti gdje su se *točno* rukopisi iz kojih je izdanje priredio nalazili, ali moramo mu biti zahvalni što je donio slike iz tih rukopisa i o njima barem nešto rekao. No ponajprije mu moramo biti zahvalni što se u

---

4 Pismo se nalazi u Legatu Petra Kolendića u Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu, PKLR 4/2/152. Vinko Foretić (1901. – 1986.) tadašnji je direktor Državnog arhiva u Dubrovniku. ARj je poznati Akademijin *Rječnik*.

Slika 3. Ilustracija u Agićevu prijepisu frančezarija (rukopis A), Državni arhiv u Dubrovniku, Ostavština Luka Zore, rukopis VII-1

svim slučajevima vratio rukopisima, pa i onda kad je već imao tiskane tekstove u *Slovincu*, *Srđu* i drugdje. Iako smo tražili svuda, nismo uspjeli naći svih pet svezaka dubrovačkih frančezarija, nego samo četiri, ali barem znamo kako je svezak koji tražimo izgledao jer i iz njega Deanović donosi nekoliko slika. Svejedno je porazno za današnju hrvatsku znanost da zapravo ne zna gdje se nalaze osnovni rukopisi dubrovačkih frančezarija, što nam puno govori kako o dosadašnjem odnosu prema našoj rukopisnoj baštini tako i o razini njezine proučenosti.⁵

---

5 Deanović za rukopise tek kaže da se nalaze u Državnom arhivu u Dubrovniku (njih dva) i u Biskupijskoj knjižnici u Dubrovniku (njih tri), ali ne donosi podatke o arhivskom fondu ili signaturi (Deanović, 1972: 27). Danas se tri sveska doista nalaze u Biskupijskoj knjižnici u Dubrovniku, ali samo se jedan može naći u Državnom arhivu u Dubrovniku. Sadržaj sveska koji nedostaje – odnosno koji u dubrovačkom arhivu nismo uspjeli locirati – može se rekonstruirati iz Deanovićeva izdanja (Deanović, 1972: 29-30). Iako nismo uspjeli locirati spomenuti svezak, uspjeli smo – zahvaljujući asistenciji Paule Zglav – doći do službenog pisma koje je 1953. Vinko Foretić pisao pravnom povjesničaru i arhivistu Mirku Zjačiću, šaljući mu kao odgovor na njegovu molbu popis rukopisa Molièreovih komedija koje arhiv posjeduje. Danas zagubljeni rukopis, prema Foretićevu opisu, bio je uvezan u korice od pergamene i nedostajali su mu početni listovi, pa onda i početak komedije *Ljubav liječnik*, a slijedili su *Mizantrop*, *Liječnik i za nevolju*, *Vukašin aliti Ljubav pitur*, *Amfitrion* i *Lakomac*. Svezak koji Foretić opisuje u nastavku, kao drugi rukopis u dubrovačkom arhivu, danas se nalazi u Osobnom arhivskom fondu Luka Zore pod signaturom VII-1 (HR-DA-DU-289). Na natpisnoj stranici pod naslovom ima bilješku “Dio drugi”, a sadrži komedije *Jarac u pameti*, *Nauk od mužova*, *Dosadni*, *Nauk od žena*, *Suproč onijem koji su zabavili* “*Nauk od žena*”, *Gospodarica od Elide* i *Ženidba usilovana*. Svesci Biskupijske knjižnice u Dubrovniku nose brojeve 10 (“Dio četvrti”: *Ilija aliti muž zabežoen*, *Tarto*, *Jovadin*), 11 (*Nemoćnik u pameti*, *Žene pametne*, *Džono aliti Gos*) i 12 (*Psike*, *D. Garcija od Navarre aliti Ljubovnik sumnjiv*, *Udovica*). Za Foretićevo pismo Zjačiću v. Državni arhiv u Dubrovniku, HR-DADU-425/1, Kancelarija Državnog arhiva u Dubrovniku, kut. 21, spis 13/112/53: Popis rukopisa Molièreovih prijevoda u Dubrovačkom arhivu. Zagubljeni se svezak spominje i u inventaru Osobnog arhivskog fonda Luka Zore uz opis rukopisa VII-1: “U našem Arhivu megju arhivalijama nabavljenim od dr. Ernesta Katića (mlagjeg) nalazi se rukopis pisan istom rukom, jednakog formata i jednako ukoričen, koji je prvi dio ove

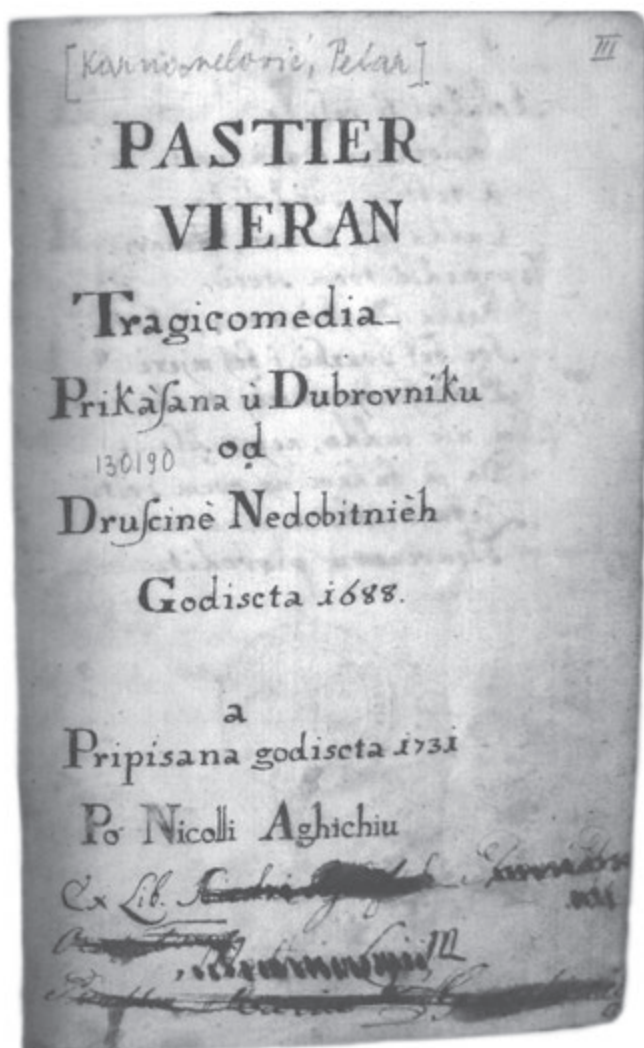
Da netko u osamnaestom stoljeću nije okupio na jedno mjesto dubrovačke frančezarije, koliko bi nam one danas uopće bile poznate? Izvan ovog peterosveščanog rukopisa znamo za postojanje neovisnih prijepisa samo nekoliko frančezarija, što znači da bi bez ovog ranog čina okupljanja većina dubrovačkih preradbi Molièrea ostala sasvim nepoznata.⁶ Imamo li u vidu da je u našoj staroj rukopisnoj kulturi ova vrsta ranog okupljanja u velike kodekse zapravo rijetka, onda se moramo pitati koliko je toga iz naše dramske baštine, osobito one anonimne, propalo jer se nitko nije sjetio tekstove na vrijeme skupiti i tako ih sačuvati za buduća pokoljenja. Možemo dakle reći da su dubrovačke frančezarije gotovo slučajno sačuvane i da bismo to uvijek trebali imati na umu kada govorimo o povijesti stare dubrovačke drame, jer nam iz nje možda nedostaju baš one stvari koje bi nam bile najpotrebnije da je shvatimo u obliku koji je doista imala, a ne tek u obliku u kojem se zahvaljujući pojedinim rukopisima sačuvala.

Zadatak koji smo si postavili u ovom radu zapravo je skroman: prikazati tko je mogao biti onaj tko je frančezarije okupio, tko ih je prepi-

---

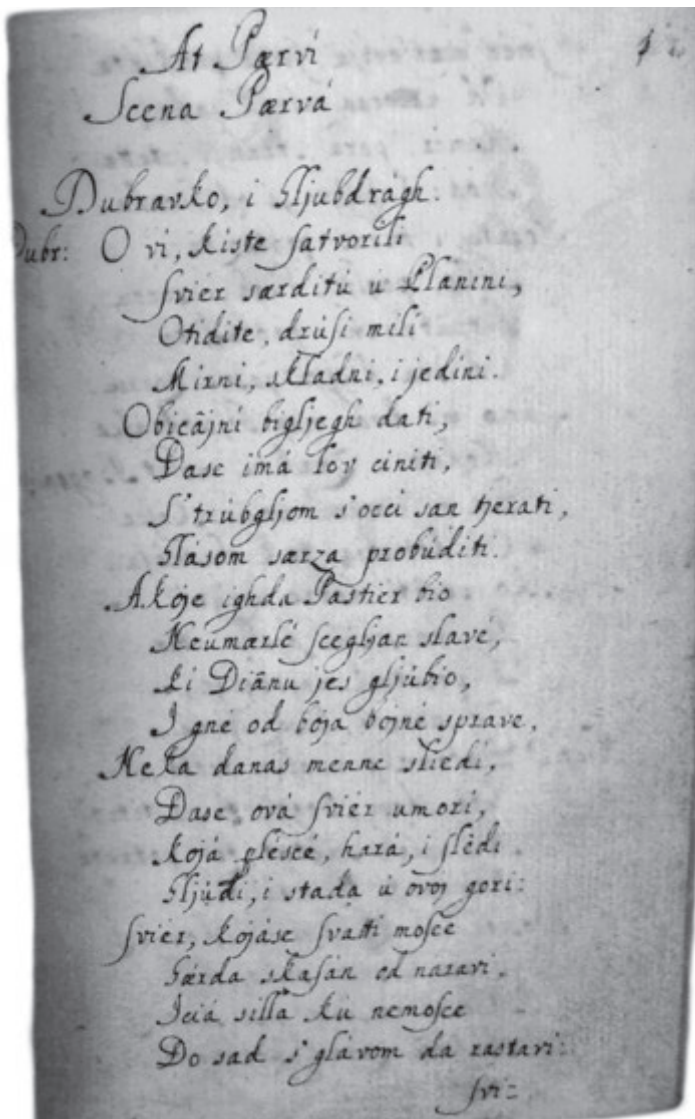
zbirke preragjenih Molièreovih komedija, ali mu manjka nekoliko prvih listova te prema tome nema naslova.” Naš pregled ostavštine Katić u dubrovačkom arhivu nije, međutim, polučio pozitivne rezultate. Pišući o stanju Biskupijske knjižnice u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, Miho Demović spomenuo je kako je rukopis frančezarija Deanoviću posudio biskup Pavao Butorac (na službi biskupa u Dubrovniku 1940. – 1966.), no da rukopis nije vraćen u knjižnicu (Demović, 1989: 25). Ti su rukopisi očito na kraju vraćeni na svoje mjesto jer smo ih mi ondje prvi put gledali još 2012. godine.

6 *Ilija Kuljaš* objavljen je 1880. u *Slovincu* na temelju rukopisa koji je uredništvu časopisa “ponudio prijatelj iz Boke Kotorske” (*Slovinc* 5 [1880]: 92). Prijepis je toga rukopisa načinio i dramu za tisak priredio dubrovački gimnazijski profesor Mato Zglav. Danas nam ni rukopis iz Boke ni Zglavov prijepis nisu poznati. *Mizantrop* je sačuvan u rukopisu koji se danas nalazi u Arhivu HAZU u Zagrebu pod signaturom VII. 165; navedeni rukopis sadrži veći broj razlika u odnosu na tekst u rukopisu A. Samostalni prijepisi nekoliko drama (v. Prilog 1) mogli su poteći iz rukopisa A. *Psike*, prerada Ivana Franatice Sorkočevića, sačuvana je u autografu (Arhiv Male braće u Dubrovniku, rukopis 39) i u još trinaest prijepisa.

Slika 4. Natpisna stranica Agićeva prijepisa Kanaveličeve drame *Pastijer vjeran*, Slavenska knjižnica, Prag, rukopis T 408

sao i je li to bila, kako je smatrao Deanović, jedna te ista osoba. Donijet ćemo nove podatke i ispraviti poneku zabludu iznesenu u novije vrijeme u znanstvenim publikacijama. Tu prije svega mislimo na raspravu Bojana Đorđevića, koji je tvrdio da višesveščani prijepis o kojem je ovdje riječ potječe od dubrovačkog isusovca Toma Tudiševića (1718. – 1797.) i da se Tomo u taj prepisivački pothvat upustio zato što je,

Slika 5. Agićev prijepis Kanaveličeve drame *Pastijer vjeran*,
Slavenska knjižnica, Prag, rukopis T 408

prema Đorđeviću mišljenju, prevoditelj svih obuhvaćenih komedija bio njegov brat Marin Tudišević (Đorđević, 2011: 79). U našem radu o rukopisima *Osmana*, objavljenom 2017. godine, na temelju usporedbe ruku pokazali smo da prijepisi Molièrea u višesveščanom kodeksu

nisu rad Toma Tudiševića te smo prepisivača koji ih je zapravo pisao, opet na temelju usporedbe ruku, povezali s drugim njegovim prijepisima koje smo tada poznavali, kao što je jedan prijepis Gundulićeva *Osmana* danas u Biskupijskoj knjižnici u Dubrovniku, zatim prijepis dramskog prikazanja *Posvetilište Abramovo* Mavra Vetranovića koji se danas čuva u Beču, te konačno prijepis tragedije *Hekuba* Marina Držića danas u Odesi (Lupić; Bratičević, 2017: 99-100). Tada nam nije bio poznat prijepis tragikomedije *Pastijer vjeran* Petra Kanavelića, izrađen 1731. godine i sačuvan u zbirci Milana Rešetara u Pragu (Slovanská knihovna, rukopis T 408), gdje se ovaj naš pisar i potpisao (Slika 4 i 5).

Riječ je o Nikoli Agiću (1708. – 1757.), koji je rođen u Dubrovniku, a obitelj mu vuče korijene iz sela Mrcine (danas Dubravka) u Konavlima. Kako nije pripadao nekom od rodova uglednog i utjecajnog dubrovačkog građanskog staleža antunina, pa ni lazarina, unatoč zavidnom pisarskom umijeću nije mogao ući u red bolje pozicioniranih državnih službenika u središnjoj kancelariji ili notariji Republike, već ga zatječemo, nakon što se 1744. oženio, na slabo plaćenju i nimalo bezopasnoj službi brodsčkoga pisara, zatim na mjestu tajnika siromašne i devastirane Trebinjsko-mrkanske biskupije te na dužnosti kancelara najudaljenije dubrovačke knežije, one lastovske. Na dan svoje smrti vlastoručno je potpisao oporuku iz koje saznajemo da uz suprugu ima još i jednog sinčića (*figliuolo*). Taj je sin, krsnim imenom Ivan Krstitelj, 1772. i sam sastavio oporuku iz koje ćemo pak saznati da i petnaest godina nakon očeve smrti još uvijek vraća njegove dugove. Ivan Krstitelj tada nije oporučno odredio nasljednike svoje imovine zbog blizine smrti, već zbog toga što je ulazio u franjevački red, u kojem je uzeo redovničko ime Antun i život posvetio ne samo franjevačkoj zajednici nego i trajnom zauzimanju za književnu baštinu. Sin je dakle našeg pisara frančezarija Antun Agić (1753. – 1830.), kojega književna povijest pamti kao prepisivača i priređivača koji je okupio i uredio možda najkompliciraniji rukopisni opus hrvatskoga humanizma, onaj Ilije Crijevića, spasio od propasti rukopise Damjana Beneše te radio na opusima brojnih drugih autora, pristupajući im ne kao puki prepisivač, već kao

pažljivi priređivač i pronicavi književni tumač. Tako su otac i sin svojim radom povezali dijelove naše književne baštine o kojima rijetko razmišljamo u isto vrijeme.⁷

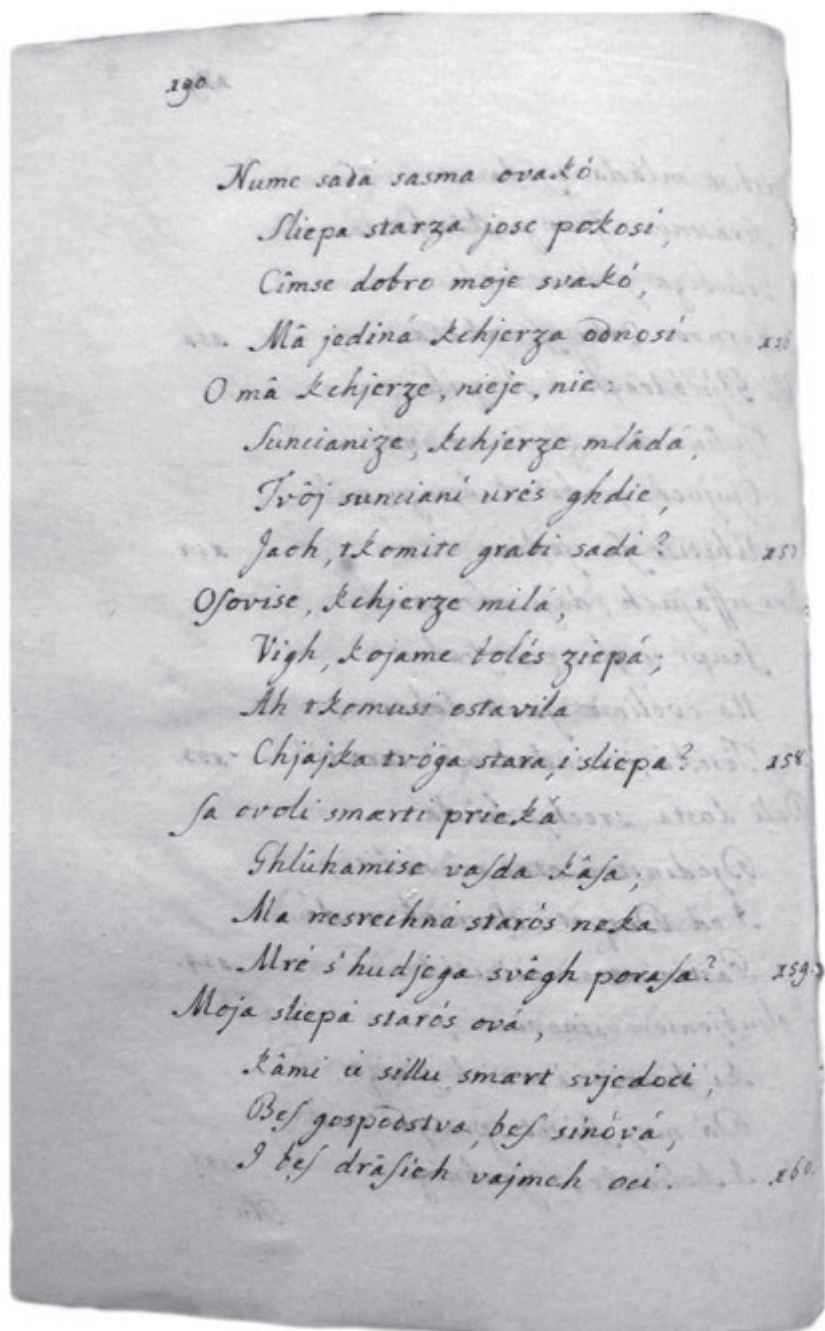
Siromašni pisar Nikola Agić sasvim sigurno nije prepisao frančeza-rije – i tu se moramo suprotstaviti Deanoviću i onima koji ga u toj tvrdnji slijede kada govore o njima nepoznatom pisaru⁸ – kao neki oduševljenik zanesen umjetnošću velikog komediografa kojemu bi bilo ispod časti da prepisuje na tuđ račun (Deanović, 1972: 11, 27). Upravo suprotno, sada kada znamo da je baš Agić prepisao dubrovačkog Molièrea, prepisivanje po narudžbi postaje najvjerojatnije objašnjenje. Naime, Agića između ostaloga nalazimo u kodeksima koje je sastavljao dubrovački vlastelin Miho Rastić, koji često izričito kaže da su pojedini prijepisi izrađeni po njegovoj zapovijedi.⁹ I preživjeli Agićevi prijepisi

---

7 Za biografske podatke o Nikoli Agiću v. Arhiv Dubrovačke biskupije, Matica krštenih, Dubrovnik – Grad, sv. 7, f. 36rv; Matica vjenčanih, Dubrovnik – Grad, sv. 5, f. 58r; Matica umrlih, Dubrovnik – Grad, sv. 7, f. 193v; Državni arhiv u Dubrovniku, Testamenta notariae, ser. 10.1, sv. 79, f. 126 (oporuka Nikole Agića); Luetić, 1959: 57; Sivrić, 2003: 48. Da je Nikola Agić bio kancelar na Lastovu, utvrdili smo pronalaskom njegovih brojnih zapisa u bilježničkoj knjizi za godine 1748. – 1755. (Državni arhiv u Dubrovniku, Diversa de Lagosta, ser. 91.1, sv. 45), vodeći se podatkom da je Antun Agić rođen na Lastovu. Za oporuku Antuna Agića vidi Državni arhiv u Dubrovniku, Testamenta notariae, ser. 10.1, sv. 82, f. 46v-47v. Kako nam ljubazno javlja Nella Lonza, Nikola Agić zabilježen je i u knjigama dubrovačkog kriminalnog suda 1730., kada je žrtva napada nekog Marina Polonića (Državni arhiv u Dubrovniku, Lamenta de criminali post terraemotum, sv. 82, f. 46; Criminalia, sv. 6, f. 151v), te 1738., kada je zbog lakše ozljede nanesene Židovu Salomonu Pardu odslužio kaznu četverodnevnog zatvora (Državni arhiv u Dubrovniku, Lamenta de criminali post terraemotum, sv. 92, f. 91; Criminalia, sv. 6, f. 181r). Od Nelle Lonze dobili smo i podatke o godini rođenja i obiteljskom podrijetlu Nikole Agića, koji pripadaju Genealoškoj bazi Nenada Vekarića, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

8 Primjerice, u novije vrijeme, Lovrić Jović, 2014: 28.

9 Upravo takva formulacija “po zapovijedi” stoji na natpisnom listu prijepisa Vetranovićevih djela u kojem je jednim dijelom sudjelovao i Agić (danas se taj prijepis nalazi u Nacionalnoj znanstvenoj knjižnici u Odesi pod signatu-

Slika 6. Gundulićev *Osman* u Agićevu prijepisu, Knjižnica Biskupijskog sjemeništa, Dubrovnik, rukopis 28

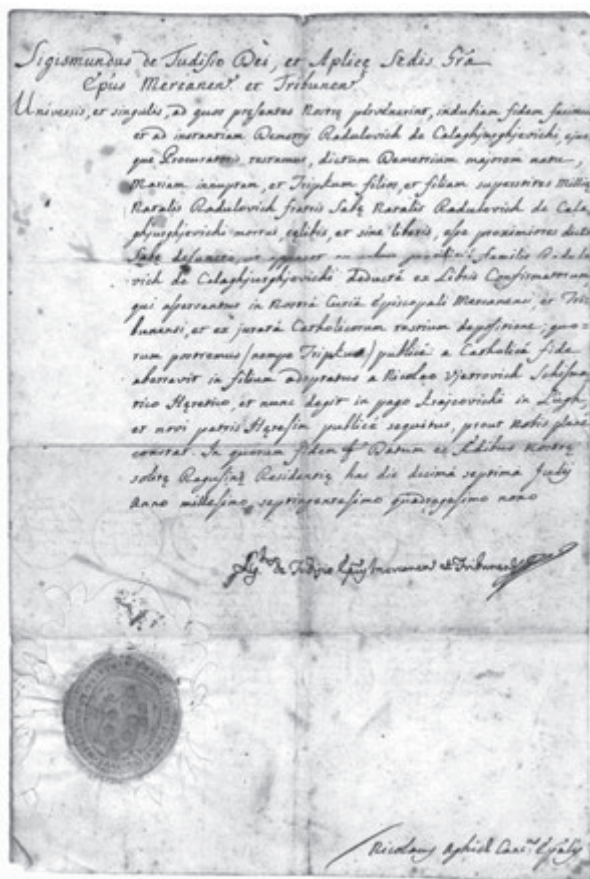
onih tekstova koje su mnogi Dubrovčani nabavljali za svoje biblioteke jer su im bili posebno dragocjeni – Statut grada Dubrovnika u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, rukopis E 545 (nekad vlasništvo upravo Miha Rastića), i *Osman* Ivana Gundulića u Biskupijskoj knjižnici u Dubrovniku, rukopis 28 (Slika 6) – pokazuju da je Agić prepisivao rukopise po narudžbi i da ga se moglo angažirati da svojim urednim i lijepim slovima prepisuje na tuđ račun. On je k tome svoje prijepise Molièrea opremio i vješto izrađenim crtežima perom koji prikazuju pojedine prizore preuzete, kako dokazuje Deanović, iz ilustracija pariškog izdanja francuskog izvornika iz 1716. godine (Deanović, 1972: 18).¹⁰

Na čiji je onda račun – pitamo se dalje – Agić ispisao pet velikih svezaka dubrovačkih molijerista? U računicu se ovdje kao naručitelj do-

---

rom 10/4), a slična formulacija nalazi se i u rukopisu 47 Arhiva Male braće u Dubrovniku, koji sadrži dramska djela i poeziju Ivana Jerova Gučetića: “skupjene, pripisane i složene u ovo libro po naredbi gospodina Miha Džona Rastića lita Gospodinova 1757.”

10 Usporedi li se Agićev potpisani prijepis Kanaveličeve drame *Pastijer vjeran* iz 1731. s njegovim prijepisima frančezarija, vidjet će se razlike u pojedinim slovima. Te su razlike u pisanju, međutim, rezultat vremena koje je prošlo između prepisivanja Kanavelića i prepisivanja frančezarija. Naime, u Državnom arhivu u Dubrovniku nalazi se potvrda iz 1749. pisana rukom Nikole Agića (Slika 7, preuzeta iz Sivrić, 2003: 48 jer ondje nedostaje podatak o arhivskoj seriji iz koje je fotografija donesena), koji svoje ime i titulu biskupijskog kancelara donosi na dnu, a pismo te potvrde u svemu se slaže s pismom prijepisa frančezarija. To dalje znači da je Agić frančezarije prepisao vjerojatno u kasnijoj životnoj dobi (umro je 1757.), moguće baš dok je bio u službi trebinjsko-mrkanskog biskupa Šiška Tudiševića, za koga navedenu potvrdu i piše. Za biskupa Tudiševića Agić također prepisuje jedan dokument iz 1736., a taj se Agićev prijepis danas čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku, Opera pia, sv. 76 (Lokrum), f. 129r. Agić se u prijepisu ovog dokumenta ne potpisuje, ali ruka je identična ruci potpisane potvrde iz 1749. Vremenski bi se dakle, sudeći po izgledu pisma, mogao kao raniji prijepisu Kanavelića iz 1731. dodati još i Agićev prijepis *Osmana* (Slika 6), dok bi prijepis Držičeve *Hekube* iz Odese (Slika 8) i prijepis Vetranovićeva *Posvetilišta* iz Beča (Slika 9) pripadali Agićevoj kasnijoj prepisivačkoj fazi, kao i frančezarije. Za popis Agićevih književnih prijepisa vidi Prilog 2.

Slika 7. Isprava koju Nikola Agić piše kao tajnik trebinjsko-mrkanskog biskupa Šiška Tudiševića 1749, Državni arhiv u Dubrovniku (prema Sivrić, 2003: 48)

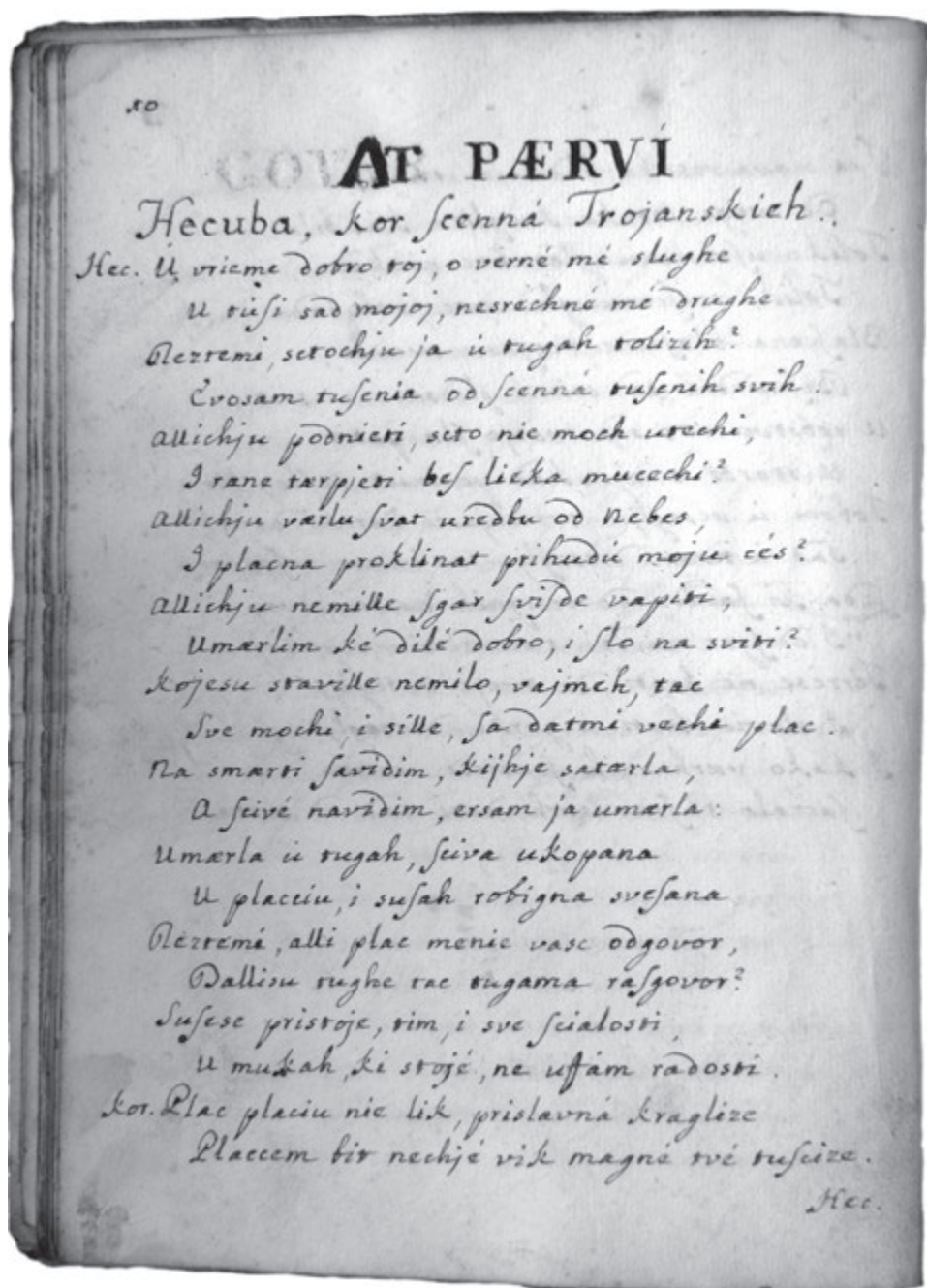
bro uklapa upravo Marin Tudišević (1707. – 1788.), dubrovački plemić i Agićev vršnjak, kojega nalazimo i u njegovoj oporuci kao jednog od dvojice izvršitelja, što mora značiti da je s Agićem bio u bliskom odnosu. U našoj je književnoj historiografiji uvriježeno mišljenje da je Tudišević vjerojatno glavni – a ne, kako je mislio Đorđević, jedini – autor preradbi Molièrea. Vrijedi pri tome podsjetiti da je prvi koji je Tudiševićovo ime doveo u vezu s preradbama Molièrea bio njegov nekadašnji učitelj i biograf dubrovačkih književnika Sebastijan Slade (Slade, 2001: 42), a da je književni povjesničar Francesco Maria Appendini,

spomenuvši nekoliko prevoditelja – Tudiševića, Ivana Franaticu Sorokočevića i Josipa Betondića – prvi koji je istaknuo Tudiševiću vodeću ulogu u postavljanju dubrovačkog Molièrea na scenu (Appendini, 1803: 290-291). Otada se uglavnom smatra da je Tudišević preveo većinu Molièreovih komedija, no jedina potpisana preradba je *Psike* Franatice Sorokočevića, dok se uzgred spominju i Petar Bošković (1704. – 1727.), o kojem Ruđer Bošković, njegov brat, svjedoči da je prevodio Molièrea (Bošković, 1765: 262), te Ivan Bunić mlađi (1664. – 1712.), koji je pripadao ranijoj generaciji književnika, a podatak o njemu kao prevoditelju francuskih komedija – ne izričito Molièrea – donio je Saro Crijević (Crijević, 1977: 222). Zanimljivo nam je prema tome svako novo svjedočanstvo koje baca svjetlo na autorstvo dubrovačkih frančezarija.

Jedno takvo novo svjedočanstvo kratak je zapis o nekim rukopisima “Tudiševićevih komedija” sačuvan na ceduljici koju smo pronašli u zbirci Memoriae Državnog arhiva u Dubrovniku (Slika 10). Ceduljica se nalazi među nasumično sabranim papirima u jedinici pod naslovom “Diverse notizie storiche”. Zapis glasi:

Queste non sono Comedie del Tudisi. Marino Tudisi, Marco Bassegli, ed il Padre di Pierco ànno tradotto il Moliere in Illirico addattandolo al costume di Ragusa. Sono quattro Tomi come il vostro Dizionario del Stulli. Questi Libri io, finchè viveva la Vedova del Tudisi, tenevo da me; ma dopo la di lei morte sono rimasti nella sua eredità. Gl' Eredi sono stati Io, Tabachini, Antun Marov Padre di Luca Sorgo, ed i figli ora di Baldassarre di Gozze. Questi 4 Tomi sono venuti in porzione dei Tabachini, ed essi li anno perduti. Dicesi, che un Tomo sia a Cattaro ed un'altro che l'abbia Nico Luzov. Io però nulla sò di altri, e nemeno di questi due posso assicurare. Sò, che i Tabachini li anno perduto. Io mi meravigliavo quando voi mi dicevate che avevate le Comedie del Tudisi, che io le conosco, e le ho avute in mani.¹¹

¹¹ Državni arhiv u Dubrovniku, Memoriae, ser. 21.2, sv. 119. U novoj arhivističkoj obradi zbirke Memoriae (2023) pristupilo se, nažalost, promjeni brojeva rukopisa, što će sigurno izazvati zabune kod budućih istraživača. Mi se uvijek

Slika 8. Agićev prijepis Držićeve *Hekube*, Nacionalna znanstvena knjižnica, Odesa, rukopis 10/4

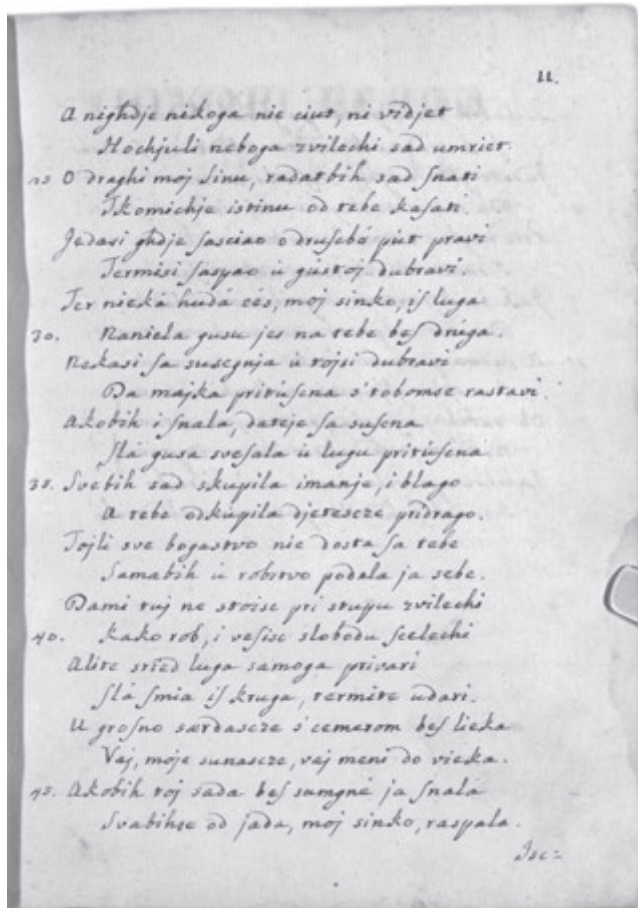
U ovome dosad nepoznatom svjedočanstvu o autorstvu dubrovačkih frančezarija spominje se, između ostaloga, jedno posve novo ime koje se do sada s ovim preradbama nije dovodilo u vezu. To je ime Marka Basseglija (1707. – 1746.), o čijem se djelovanju vrlo malo zna; bio je latinski pjesnik i matematičar (Muljačić, 1958: 5), no on je i vršnjak nekih dosad poznatih odnosno pretpostavljenih autora komedija (Tudiševića, Sorkočevića i Betondića), a Tudiševiću i bratić (Vekarić, 2014: 79). Pisac je ove informativne ceduljice Mato Sorkočević (1763. – 1841.), i on latinski pjesnik, te povjesničar i dobar poznavatelj književnih prilika Dubrovačke Republike u zadnjim desetljećima njezina postojanja (o njemu i njegovim autografima u Bratičević, 2021). Može se zaključiti da je Sorkočevićev zapis zapravo odgovor na pitanje jesu li komedije koje mu se šalju na uvid Tudiševićeve, a odgovarajući da nisu, Sorkočević daje i intrigantne podatke o rukopisu Molièreovih komedija u prijevodu Tudiševića, Basseglija i Sorkočevića koji mu je otprije bio poznat i koji je jedno vrijeme bio u njegovu posjedu. Rukopis se, prema Sorkočevićevu svjedočanstvu, sastojao od četiri sveska – velika i debela, kako kaže, kao Stullijevi tiskani rječnici – i nalazio se kod njega do smrti Tudiševićeve udovice.¹² Sorkočević je zatim spomenute rukopisne sveske vratio radi podjele imovine, po kojoj su oni pripali braći Gučetićima nadimkom Tabakini. Ovi su ih međutim izgubili, a Sorkočević je kasnije našao da se jedan svezak nalazi u Kotoru, a jedan kod Nikole Lucijanova u Dubrovniku, što pak nije mogao sa sigurnošću utvrditi.

Prva bi pretpostavka bila da Mato Sorkočević u svojoj bilješci ne iznosi povijest rukopisa A, odnosno pet svezaka koji su temelj sveg našeg znanja o frančezarijama, nego povijest neka četiri rukopisna sveska koja su se izravno vezala za Tudiševića kao jednog od autora

---

referiramo na uvriježeni stari broj rukopisa, a korisnici će uz pomoć konkordancije u novom analitičkom inventaru, objavljenom i na mrežnim stranicama arhiva, saznati pod kojim se brojem taj rukopis danas čuva.

12 Tudiševićeve supruga Magda umrla je 1796. godine (Vekarić, 2016: 249).

Slika 9. Agićev prijepis Vetranovićeve
 Posvetilišta Abramova, Austrijska nacionalna knjižnica,
 Beč, rukopis 13293

preradbi i koja je Sorkočević jedno vrijeme imao u svom posjedu. Je li onda, pretpostavljamo dalje, moguće da je Sorkočeviću na uvid, uz pitanje jesu li to Tudiševićeve komedije, dano upravo pet svezaka našeg rukopisa A? Ako je Sorkočeviću dan na uvid naš rukopis A kao izvor velike većine frančezarija koje su nam poznate, a on je nato ustvrdio da to nisu prijevodi Molièrea iz pera Tudiševića, Basseglija i Ivana Frantice Sorkočevića, nego da su ti prijevodi nestali bestraga, onda bismo se morali pitati tko je uopće preveo frančezarije koje su danas nama

poznate. Drugim riječima, bi li bilo moguće da su postojali prijevodi Molièrea koji su danas izgubljeni, odnosno koji dijelom možda leže neotkriveni negdje u Kotoru, i sasvim drugi prijevodi Molièrea koji su nam danas poznati? Koliko je dubrovačkih Molièrea i dubrovačkih molijerista uopće postojalo? Svakako je zanimljiv podatak da je jedina frančezarija koja nije sadržana u našem rukopisu A *Ilija Kuljaš*, a ta je frančezarija dobavljena 1880. godine upravo iz Boke kotorske. Nadalje je zanimljivo da nam jedan izvor iz devetnaestog stoljeća – rukopisni *Saggio alfabetico di bibliografia Ragusea* Ivana Augusta Kaznačića, vlastoručno datiran u 1867. godinu – bez ikakva komentara kao prevoditelje Molièrea u našem rukopisu A navodi Ivana Bunića mlađega (1664. – 1712.), Đura Matijaševića (1670. – 1728.) i Iva Natalića Aletina (1670. – 1743.), dok uopće ne spominje Tudiševića.¹³ Bilo bi, prema tome, moguće zamisliti da su pred nama sasvim novi istraživački

---

13 Ivan August Kaznačić, *Saggio alfabetico di bibliografia Ragusea di opere edite e manoscritte*, Državni arhiv u Dubrovniku, *Memoriae*, ser. 21.2, sv. 14. U nizu natuknica s djelima pisaca iz porodice Bunić, Kaznačić uvodi sljedeću: “Bone Iva mladjega, Alethy Iva i Matei Gjura. Prevod dubrovački Molierovijeh komedia’ – Mss. u knjižnici Dubrovačkoga Sieminišta” (f. 11v). Kaznačić spominje preradbe još na jednom mjestu, u nizu natuknica s djelima Ivana Franatice Sorokočevića, ali taj podatak očito samo preuzima od Appendinija: “istoga u društvu s Jozefom Betondi, Marom Tudizi i družiem Prevod u ilirski prostopis sviuh komedia’ Moliera – Mss. App.” (f. 65r). Kaznačić je, dakle, u Biskupijskoj knjižnici do 1867. godine sigurno vidio sveske koji su dio našeg rukopisa A, no čak i prije nego je knjižnica osnovana 1850. godine, rukopise frančezarija vidio je 1847. u biblioteci biskupa Tome Jederlinića Andrew Archibald Paton, prema čijem je svjedočanstvu biblioteka utemeljena na donacijama pojedinaca (Paton, 1849: 191). Iako Deanović u radu o Akademiji ispraznih – u kojoj su Aletin, Bunić i Matijašević bili istaknuti članovi – tvrdi da Akademija nije stajala u vezi s preradbama Molièrea ili s oživljavanjem kazališnog života u Dubrovniku (Deanović, 1933: 57), u kasnijim radovima ipak navodi Bunića kao jednog od prevoditelja. Upravo su Aletin, Bunić i Matijašević bili izabrani u Akademijin “odbor” za izradu latinsko-talijansko-hrvatskog rječnika i gramatike. S obzirom na njihovu osobnu i Akademijinu brigu oko narodnoga jezika, ne čini se nemogućim da bi sudjelovali i u ponašivanju i prilagodbi Molièreovih drama za dubrovačku pozornicu.

izazovi i da će se potraga za dubrovačkim rukopisnim frančezarijama trebati proširiti na Kotor.¹⁴

Druga je mogućnost prozaičnija, no nama se čini vjerojatnijom, a za nju imamo i nekoliko dodatnih indicija. Naime, moguće je da Sorkočević u svojoj bilješci ne zna točan broj svezaka – bilo da ih je u svom posjedu imao svega četiri od zapravo pet, bilo da se zbog vremenskog odmaka ne sjeća preciznog broja svezaka koji su mu prošli kroz ruke. Suočen s nekim neidentificiranim rukopisom koji mu je dan na uvid, Sorkočević prema sjećanju opisuje zapravo dijelove našeg rukopisa A, dok ostaje nepoznato što je odbacio kao komedije koje *nisu* Tudiševićeve. To je mogao biti bilo kakav rukopis koji je sadržavao anonimne komedije u prozi i koji se stoga nekome mogao učiniti da ima veze s frančezarijama. Takvih anonimnih komedija imamo veći broj iz druge polovice sedamnaestog stoljeća,¹⁵ a netko u devetnaestom stoljeću mogao je lako pomisliti da starija prozna komedija okrenuta na dubrovački mora imati veze s frančezarijama, odnosno s Tudiševićem kao jednim od prevoditelja, upravo onim kojemu Appendini u svom poznatom priručniku dodjeljuje glavnu ulogu. Naslovi tih anonimnih komedija iz druge polovice sedamnaestog stoljeća po mnogočemu su slični naslovima prerađenih Molièreovih drama, pa se može razumjeti

---

14 U novije vrijeme Aleksandar Radoman pokušao je dokazati da *Ilija Kuljaš* nije dubrovačka nego peraška preradba te je tekst drame objavio pripisujući je Peraštaninu Đuru Bane (Bane, 2016; Radoman, 2017). Oslonio se pritom na pretpostavke Srećka Vulovića, iznesene 1874. u pismu Baltazaru Bogišiću i u Vulovićevim bilješkama, o tome da je Bane pisar njemu poznatoga rukopisa *Ilije Kuljaša* pa prema tome i autor drame (Radoman, 2017: 166-168). Kronologija, međutim, definitivno isključuje mogućnost da je Đuro Bane autor *Ilije Kuljaša* (usp. Radoman, 2017: 167-168). Vulović jasno kaže da je rukopis *Ilije Kuljaša* koji je imao u rukama izrijekom datiran u 1751. godinu. Ono što Vulović nije znao jest da je Bane rođen tek 1742. godine. Da je to znao, ne bi pomišljao na mogućnost da je Bane – jer mu je bilo tada svega devet godina – bilo prepisivač bilo autor drame pa tako ne bi nehotice uveo toliku zbrku u novije pisanje o ovom pitanju.

15 Za pregled v. Šundalić; Pepić, 2011.

zašto bi naslov kao *Pijero Mazuvijer* nekoga podsjetio na naslove poput *Vukašin aliti ljubav pitur*, a onda i doveo do pretpostavke da je riječ o Tudiševićevim radovima.

Ne možemo znati kakav je rukopis Sorkočeviću dan na uvid, ali možemo utvrditi na koji je način Sorkočević povezan sa svescima rukopisa A, koje on – tako barem mi mislimo – opisuje u svojoj ceduljici. Na prvom mjestu treba istaknuti da naš rukopis A prepisuje Nikola Agić, za koga smo ustanovili da je s Tudiševićem bio blizak. Na drugom mjestu, primjećujemo da jedan svezak iz Biskupijske knjižnice (br. 11) ima na predlistu zapis o vlasništvu “Ex libris Melchioris Gozze”, a da jedan svezak (br. 12) na unutarnjoj strani prednje korice ima bilješku koja glasi “Slano L li 16 9mbre 1799”, što se slaže s podatkom o Gučetićima Tabakinima kao vlasnicima rukopisa A. Naime, Nikola Pavlov Gučetić (1727. – 1799.), prvi nositelj nadimka Tabakin, pa potom i njegovi nasljednici, imao je posjede u Slanom; ondje je umro njegov sin Luka Marija (1776. – 1831.), a jedan od sinova Luke Marije bio je Melkior (1825. – 1878.), vlasnik biskupijskog rukopisa broj 11.¹⁶ Na trećem mjestu, primjećujemo da se na hrptu dva sveska rukopisa A (rukopis VII-1 iz ostavštine Zore i biskupijski rukopis broj 12) nalazi naslov “Comedie Molierove” zapisan rukom koja nam se čini izrazito slična ruci Mata Sorkočevića, čime bi se potvrdila pretpostavka da su upravo svesci rukopisa A jedno vrijeme boravili u Sorkočevićevim rukama. Konačno, Sorkočevićeva vijest o ranom rasipanju zbirke, prema kojoj su dva sveska otišla u nepoznatom pravcu, slaže se s današnjim lokacijama svezaka rukopisa A. Naime, dva sveska danas u Državnom arhivu u Dubrovniku (od kojih je samo jedan lociran) onamo su stigla preko ostavštine dvojice pojedinaca koji su se zanimali za dubrovačku prošlost pa su i sabirali materijale s raznih strana (Luko Zore i Ernest Katić), dok je ostatak rukopisa A završio na jednom mjestu, u Biskupij-

---

16 Za navedene podatke o Gučetićima Tabakinima v. Vekarić, 2013: 131-132; Vekarić, 2016: 370; Vekarić, 2017: 166. Nikola Gučetić Tabakin bio je bratić Magde Tudišević i tom je linijom postao jedan od njezinih baštinika.

XXI-2 / 3
119

50.

Queste non sono Comedie del Dužji.

Stanno Dužji, Marco Bonsefi, e il Padre di Piero à mo teatro
 di Milano in Milano attaccando al nome di Roggo
 uno quattro Tomi come il vostro dizionario del Nelli.

Questi Libri io finché viveva la vedova del Dužji, tenevo
 da me; ma dopo la si lei morì sono rimasti nella sua
 eredità. Il Eredi sono stati Io, Tabachini, Andrea Anon
 Padre di Quaslogo, e i figli sono il Ballespane di Torre.

Questi 4 Tomi sono venuti in possesso dei Tabachini, e
 essi li hanno perduti. Dice, che un Tomo sta a Caparo
 e un altro de l'altre due Lura. Io però rubo i 2 altri,
 e tenevo di questi due posti assieme. Ed, de i Tabachini
 li hanno perduti. Io mi meravigliavo grande ora mi accorgo
 che avevano la Comedia del Dužji, che io la tengo, e la
 ho anche in mani.

Slika 10. Zapis Mata Sorkočevića o rukopisima frančezarija, Državni arhiv u Dubrovniku, Memoriae, rukopis 119

skoj knjižnici, i to prije 1867. godine, kada Kaznačić za tri sveska bilježi njihovu današnju lokaciju. Bilo bi poželjno istražiti način na koji su svesci danas u Biskupijskoj knjižnici onamo dospjeli, odnosno utvrditi

je li neki potomak obitelji Gučetić Tabakini ušao u redove Crkve i tako ove sveske rukopisa A uveo u Knjižnicu Biskupije.¹⁷

---

17 Vidi bilješku 13 iznad. Znakovito je da dva od tri rukopisa u Biskupijskoj knjižnici nose tragove pripadnosti Gučetićima Tabakinima (spomen Slanog i *ex libris* Melkiora Gučetića). To bi potvrdilo našu pretpostavku da su tri sveska od njih pet nakon podjele imovine Magde Tudišević na dulje vrijeme ostala u obitelji Gučetić Tabakini i od njih prešla u Knjižnicu Biskupije. Preostala su dva sveska onaj danas Zorin u njegovoj ostavštini u Državnom arhivu u Dubrovniku i onaj danas zagubljeni, koji bi trebao biti u ostavštini Ernesta Katića u istom arhivu, ali se tamo ne nalazi. Što se o rukopisima dubrovačkih frančezarija može zaključiti iz bilježaka uredništava *Slovinca* i *Srđa* kojima su popratili izdanja komedija (u *Slovincu* 11 komedija, u *Srđu* dvije; pregled uredničkih bilježaka dao je Matić, 1906: 77-79)? Čak šest komedija objavljenih u *Slovincu* uzeto je iz rukopisa koji je časopisu poklonio Niko Veliki Pucić. Jednu od njih za časopis je iz Pucićeve rukopisa prepisao i priredio Mato Zglav, a pet Luko Zore (Zorini prijepisi nisu nam danas poznati, a Zglavov jest, sačuvan u Zorinoj ostavštini pod signaturom VII-2). Svih šest komedija iz rukopisa koji je poklonio Pucić nalazi se u onom svesku rukopisa A koji je danas u Zorinoj ostavštini (VII-1), a i drugi podaci odgovaraju, pa je prema tome riječ o jednom te istom rukopisu, koji je Pucić poklonio uredništvu *Slovinca* i koji je potom završio u Zorinim rukama (kako ustanovljuje već Matić, 1906: 80). Kada Sorkočević u svojoj ceduljici kaže da jedan rukopis ima “Niko Lucov”, u tome vjerojatno treba prepoznati Nikolu Lucijanova Pucića-Sorkočevića (1772. – 1855.) koji je, prema genealogijama vlastele, jedini Nikola Lucijanov u devetnaestom stoljeću (Vekarić, 2017: 232). Vodeći se logikom povezanosti različitih Pucića, moglo bi se pretpostaviti da je rukopis Nikole Lucijanova isti rukopis koji se kasnije nalazi u vlasništvu Nika Velikog Pucića, od njega prelazi u vlasništvo uredništva *Slovinca*, odnosno Luka Zore, a od Zore u Državni arhiv u Dubrovniku kao dio njegove ostavštine. O Pucićevoj namjeri da rukopis preda *Slovincu* govori i pismo koje šalje Ivanu Stojanoviću (datirano 26. travnja, ali bez godine): “[...] jesu li mi u tebe neke komedije Molierove prevedene u naš jezik. Sve mi se vrti po pameti, da sam ti ih bio zaimao. [...] Obećao sam ih Zori za Slovenca. Dokle ih on popravi, pripíše sa ortografiom sadašnjom, i uredi za pečatanje, proč će nekoliko doba, a njegova je misao, odmah iza Mizantropa, izdat u listu koju drugu Molierovu”; Stojanović odgovara da je Pucićeve rukopise komedija imao, ali ih je i vratio i poslije viđao u Pucićeve domu (Znanstvena knjižnica u Dubrovniku, Korespondencije, Ko- resp. 36, Pucić (Pozza), Niko Veliki).

Ostaje da u zaključku odgovorimo na pitanje tko je mogao biti osoba koja je Sorkočeviću dala na uvid rukopise anonimnih komedija s pitanjem jesu li to Tudiševićeve komedije i zašto je bilo važno na to pitanje dobiti odgovor. Formulacija “il vostro Stulli” sugerira da je riječ o poznatom dubrovačkom izdavaču Petru Franu Martecchiniju, čiji je otac Antun, s kojim je on od mladosti radio, izdao četiri sveska rječnika Joakima Stullija u razdoblju od 1806. do 1810. godine.¹⁸ Poznato je da su izdavači Martecchini bili uključeni u objavljivanje starije dubrovačke književnosti, a Petar Frano godine 1849. pokrenuo je i poseban niz prijevodne književnosti koji je otvorio Betondićevim prijevodom Ovidijevih *Heroida*. U nepaginiranom predgovoru koji najavljuje ovaj novi projekt, očito kao ideja začet ranije u vezi s edicijom Pjesnozbranje slovensko odnosno Ilirski Parnas (LupiĆ, 2021a), Martecchini ističe važnost prijevoda za razvoj domaće književnosti. “Cjenjeniji tomačitelji”, piše on, “nijesu u redu knjigoumnijeh posljedni, jer po njihovu putu – osvem što tuđe bogastvo obraća se nami u domaće – i isti narodni jezik prima one urese i načine izobraženja po kojijem, uzvišujući svoje književno govorenje vrhu običajnog u puku, pomeče i za sobom ostavlja neurednosti i divljoću riječih nepristojnijeh” (Ovidije, 1849: [5], pravopis osuvremenjen). Najavljujući prevoditelje koje namjerava uključiti u svoj novi izdavački niz, Martecchini za kraj ostavlja upravo one koji su preveli Molièrea: “jest na svrhu skup mudrijeh prevoditelja koji prošastoga vijeka zabaviše se kako obući haljinom i načinima domorodnijem Molijerova prikazanja” (Ovidije, 1849: [7]). On ih ostavlja za kraj ne zato što su bili posljednji, nego zato što im nije uspio otkriti imena, a vidimo iz Sorkočevićeve ceduljice da je to pokušavao. Dubrovačke frančezarije nisu objavljene u Martecchinijevu nizu, kao što nisu objavljeni ni drugi prijevodi koje je Martecchini najavio, ali važno nam je znati da je dubrovački Molière vrlo rano bio zamišljan

---

18 Godine 1806. u Martecchinijevoj tiskari izašlo je dvotomno Stullijevo *Rječoslozje iliričko-italijansko-latinsko*, a 1810. dvotomni *Vocabolario italiano-illirico-latino*.

ne kao stranac među domaćim piscima, nego kao važna sastavnica hrvatske književne kulture. No i toliko godina poslije nismo puno pametniji od Martecchinija i pred nama ostaje zadatak da saznamo više o autorima ovih duhovitih preradbi sada kada nešto više znamo o onima koji su nam ih, pritisnuti siromaštvom, sačuvali kroz prijepis.

Prilog 1.

Rukopisi frančezarija

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

- I. b. 94 (*Jovadin*)
- I. b. 95 (*Tarto*)
- I. b. 96 (*Ilija aliti muž zabezočan [sic]*)
- I. b. 97 (*Nemoćnik u pameti*)
- IV. a. 41 (*Psike*)
- VII. 165 (*Mizantrop*)

Arhiv Male braće, Dubrovnik

- AMB 39 (*Psike*)
- AMB 57 (*Psike*)
- AMB 186 (*Psike*)
- AMB 193 (*Psike*)
- AMB 2029 (*Mizantrop*)

Dominikanska knjižnica, Dubrovnik

- tri zagubljena rukopisa; prema Vojnović 1896: 30, sadržavali su prerade *Ilija aliti muž zabezočen*, *Tarto* (nedovršen), *Jovadin*

Državni arhiv Dubrovnik

- zagubljeni rukopis iz RO Katić (*Ljubav liječnik*, *Mizantrop*, *Liječnik i za nevolju*, *Ljubav pitur*, *Amfitrion*, *Lakomac*)
- RO Zore, VII-1 (*Jarac u pameti*, *Nauk od mužova*, *Dosadni*, *Nauk od žena*, *Suproč onijem koji su zabavili "Nauk od žena"*, *Gospodarica od Elide*, *Ženidba usilovana*)
- RO Zore, VII-2 (*Ženidba usilovana*, *Žene pametne*)
- neinventarizirani rukopisi (*Jarac u pameti*; *Nauk od muževa*; *Mizantrop*; *Liječnik i za nevolju*; *Vukašin*; *Tarto*)
- RO Pavlović, 11/2 (*Psike*)

**Državni arhiv Dubrovnik, Arhivski sabirni centar
Korčula–Lastovo, Žrnovo**

- RO Franasović, XIV-2-e (*Psike*)

Knjižnica Biskupijskog sjemeništa, Dubrovnik

- 10 (*Ilija aliti muž zabezoeen, Tarto, Jovadin*)
- 11 (*Nemoćnik u pameti, Žene pametne, Džono aliti Gos*)
- 12 (*Psike, D. Garcija od Navarre aliti Ljubovnik sumnjiv, Udovica*)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

- R 5202 (*Psike*)

Austrijska nacionalna knjižnica /

Österreichische Nationalbibliothek, Beč

- Cod. Ser. n. 4478 (*Psike*)
- Cod. Ser. n. 4515 (*Ilija aliti muž zabezoeen, Tarto, Jovadin, Nemoćnik u pameti*)
- Cod. Ser. n. 4516 (*Džono aliti Gos, Psike*)

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

- Legat Petra Kolendića, PKLR 1/5 (*Vukašin aliti ljubav pitur*)

Slavenska knjižnica / Slovanská knihovna, Prag

- T 417 (*Psike*)

**University College London, School of Slavonic and East European
Studies Library, London**

- Evans Collection, KJu30 (*Psike*)

Lokacija nepoznata

- Aukcijska kuća Barac & Pervan 2018. godine (aukcijski katalog br. 50) prodala je kodeks pisan, koliko se može zaključiti prema fotografiji naslovnog lista, rukom Stjepana Marije Tomaševića, bez podatka o provenijenciji. Kodeks uz preradbu *Psike* sadrži još jedan prijevod Ivana Franatice Sorkočevića (*Demetrio*), nadopunu *Osmana* njegova sina Pjerka Sorkočevića te još nekoliko u katalogu neimenovanih pjesničkih sastava.

Prilog 2.

Popis književnih prijepisa Nikole Agića

Državni arhiv Dubrovnik

- RO Zore, VII-1 (frančezarije)

Knjižnica Biskupijskog sjemeništa, Dubrovnik

- 10 (frančezarije)
- 11 (frančezarije)
- 12 (frančezarije)
- 28 (Gundulić, *Osman*)

Austrijska nacionalna knjižnica / Österreichische Nationalbibliothek, Beč

- Ser. n. 13293 (Držić, *Tirena* i pjesme; Vetranović, *Posvetilište Abramovo*)

Nacionalna znanstvena knjižnica / Одеська національна наукова бібліотека, Odesa

- 10/4 (Držić, *Hekuba*; Vetranović, *Posvetilište Abramovo*)

Slavenska knjižnica / Slovanská knihovna, Prag

- T 408 (Kanavelić, *Pastijer vjeran*, prijepis iz 1731)

Bibliografija

Appendini, Francesco Maria (1803), *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, tomo II, Antonio Martecchini, Ragusa.

Bane, Đuro (2016), *Ilija Kuljaš: komedija u tri ata*, priredio, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavio Aleksandar Radoman, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje.

Bošković, Ruđer Josip (1765), *De Solis ac Lunae defectibus libri V*, Typis Haeredum Widmanstadii, Graz.

- Bratičević, Irena (2021), "Mato Sorkočević i njegova pjesma o dolasku Francuza u Dubrovnik", *Vjesnik dalmatinskih arhiva*, Šibenik, br. 2, str. 359–408.
- Crijević, Serafin Marija (1977), *Dubrovačka biblioteka / Bibliotheca Ragusina*, sv. 2, prir. Stjepan Krasić, JAZU, Zagreb.
- Crijević, Serafin Marija (1980), *Dubrovačka biblioteka / Bibliotheca Ragusina*, sv. 3, prir. Stjepan Krasić, JAZU, Zagreb.
- Deanović, Mirko (1933), "Odrazi talijanske akademije 'degli Arcadi' preko Jadrana", 1. dio, *Rad JAZU*, Zagreb, br. 248, str. 1–98.
- Deanović, Mirko (1954), "Le théâtre de Molière à Raguse au XVIIIe siècle", *Revue de littérature comparée*, Paris, br. 18, str. 5–15.
- Deanović, Mirko (1963), "Izvještaj o radu u Dubrovniku", *Ljetopis Jugoslavenske akademije*, Zagreb, knj. 70, str. 399–400.
- Deanović, Mirko (1965), "Izvještaj o radu u Dubrovniku u 1965. godini", *Ljetopis Jugoslavenske akademije*, Zagreb, knj. 72, str. 447–448.
- Deanović, Mirko (1966), "Izvještaj o radu u Dubrovniku", *Ljetopis Jugoslavenske akademije*, Zagreb, knj. 73, str. 411.
- Deanović, Mirko (prir.) (1972), *Dubrovačke preradbe Molièreovih komedija*, Knjiga prva, Stari pisci hrvatski 36, JAZU, Zagreb.
- Deanović, Mirko (prir.) (1973), *Dubrovačke preradbe Molièreovih komedija*, Knjiga druga, Stari pisci hrvatski 37, JAZU, Zagreb.
- Demović, Miho (1989), *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici: od polovine XVII. do prvog desetljeća XIX. stoljeća*, JAZU, Zagreb.
- Đorđević, Bojan (2011), *Molijer u Dubrovniku*, Institut za književnost i umetnost, Beograd.
- Fancev, Franjo (1928), "Dva dubrovačka komediografa iz kraja 18 stoljeća (prilog za istoriju dubrovačke drame)", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Beograd, br. 8, str. 160–176.
- Fancev, Franjo (1935), "Naučna istraživanja starije hrvatske književnosti g. 1933. i 1934.", *Ljetopis JAZU*, Zagreb, br. 47, str. 116–142.
- Fotez, Marko (prir.) (1967), *Komedije XVII. i XVIII. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 20, Matica hrvatska, Zagreb.

- Lovrić Jović, Ivana (2014), *O starome dubrovačkom govoru nazbilj: jezična analiza dubrovačkih frančezarija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Luetić, Josip (1959), *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, JAZU – Pomorski muzej Dubrovnik, Dubrovnik.
- Lupić, Ivan; Bratičević, Irena (2017), “‘Jaoh, a sada sve je inako’: o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*”, *Colloquia Maruliana*, Split, br. 26, str. 89–155.
- Lupić, Ivan (2021a), “Arthur Evans and the Illyrian Parnassus”, *Dubrovnik Annals*, Dubrovnik, br. 25, str. 149–188.
- Lupić, Ivan (2021b), “Marulić u Dubrovniku”, *Colloquia Maruliana*, Split, br. 30, str. 5–52.
- Matić, Tomo (1906), “Molièrove komedije u Dubrovniku”, *Rad JAZU*, Zagreb, br. 166, str. 75–163.
- Muljačić, Žarko (1958), *Tomo Basiljević-Bassegli: pretstavnik prosvjećenja u Dubrovniku*, Naučno delo, Beograd.
- Novak, Slobodan Prosperov; Lisac, Josip (1984), *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, sv. 2, Logos, Split.
- Ovidije (1849), *Pub. Ovidia Nazona Heroidah prevod Jozipa i Jakova Betondića Dubrovčanah*, Troškom P. Fr. Martekini izdavatelja, Dubrovnik.
- Paton, Andrew Archibald (1849), *Highlands and Islands of the Adriatic*, sv. 1, Chapman and Hall, London.
- Radoman, Aleksandar (2017), “*Ilija Kuljaš* – peraška prerada Molijera i/ili legitimisanje društvenoga poretka”, *Umjetnost riječi*, Zagreb, br. 61, str. 157–179.
- Sivrić, Marijan (2003), *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje od potresa 1667. do pada Republike 1808. godine*, Državni arhiv, Dubrovnik – Biskupski ordinarijat, Mostar.
- Slade, Sebastijan (2001), *Fasti litterario-Ragusini*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- Šundalić, Zlata; Pepić, Ivana (2011), *O smješnicama & smješnice*, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek.

- Vekarić, Nenad (2013), *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 4: *Odabrane biografije (A – D)*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik.
- Vekarić, Nenad (2014), *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 5: *Odabrane biografije (E – Pe)*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik.
- Vekarić, Nenad (2016), *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 7: *Genealogije (A – L)*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik.
- Vekarić, Nenad (2017), *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8: *Genealogije (M – Z)*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik.
- Vojnović, K[osta] (1896), “Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem”, *Starine JAZU*, Zagreb, br. 28, str. 1–96.

Molière in Ragusan Manuscripts

Discussions of the rich reception history of Molière in old Ragusa (Dubrovnik) are made possible above all by a single act of manuscript assembly that took place already in the eighteenth century. Without this act, which served as the basis for the printed editions of the Ragusan adaptations of Molière in both the nineteenth and the twentieth century, our knowledge about the fascinating encounter between French and Croatian literary and theatrical cultures would be as fortuitous, haphazard, and inevitably unsystematic as is most of our knowledge that depends on dispersed and disconnected manuscript evidence. Who and why gathered in one place the Ragusan adaptations of Molière? Who arranged to have them copied by a single scribe in five manuscript volumes that still serve as the exclusive basis for modern editions? What have been the fortunes of these manuscript volumes and where are they to be found today? This article endeavors to furnish archivally informed if at times only partial answers to these questions. Special attention is paid to the life and work of the Ragusan citizen Nikola Agić

(1708–1757), who is identified as the scribe responsible for copying all the five volumes of the Ragusan Molière.

Keywords: Molière, translation, theatrical adaptations, Croatian literature, Dubrovnik, Nikola Agić, manuscript culture